

5. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування : посібник. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ: Парламентське вид-во, 2006.

6. Токарська А. С., Кочан І. М. Українська мова фахового спрямування для юристів : підручник. К., 2008.

7. Паламар Л. М. Методологічні основи формування мовної особистості : Третій Міжнар. конгрес українців: Мовознавство. Х., 1996.

8. Мозговий В. І. Українська мова у професійному спілкуванні. Модульний курс : навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2006.

Бугайко Ю.,

Національна академія внутрішніх справ.

Науковий керівник: професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ **Лук'янець В. С.**

СПІВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «РЕДАКЦІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ЗАКОНОПРОЕКТІВ» ТА «ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЗАКОНОПРОЕКТІВ»

Виправлення помилок та поліпшення якості мови законодавства є спільним завданням для усіх видів експертиз, що проводяться у межах законодавчої процедури: наукової, юридичної та інших видів експертиз, а також редакційного опрацювання (ст. 103 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» (далі – Регламент)). Зокрема юридично-лінгвістична невизначеність у позначенні мовознавчого експертного дослідження текстів законопроектів в Україні, що полягає у паралельному використанні термінів «*редакційне опрацювання*» (Закон України «Про Регламент Верховної Ради України») та «*редакційне опрацювання (лінгвістична експертиза)*» (Положення про порядок роботи з документами у Верховній Раді України), є однією з причин неналежного рівня виконання завдань, покладених на відповідні структурні підрозділи українського парламенту.

Проблеми законодавчої лінгвістики досліджували такі українські вчені: Л. В. Ажнюк, Н. В. Артикуца, О. С. Гордієнко,

С. П. Кравченко, А. В. Красницька, І. І. Онищук, М. О. Рогова, О. Ф. Юрчук та ін.

Мета статті полягає у встановленні співвідношення між поняттями «*редакційне опрацювання*» (далі – РОЗ) та «*лінгвістична експертиза*» (далі – ЛЕЗ) у лінгвістичній та правовій площинах, адже це є міждисциплінарною задачею, розв'язання якої вимагає використання відповідних методів: з одного боку, здійснити термінологічний аналіз для з'ясування семантики термінів РОЗ і ЛЕЗ, а з іншого, провести правовий аналіз для характеристики їх місця у системі експертного забезпечення законотворчості в Україні.

Почнемо з термінологічного аналізу РОЗ та ЛЕЗ.

Словосполучення «редакційне опрацювання» нерідко трапляється як у фаховій (видавничій) літературі, так і в нормативно-правових актах України (Регламенті, Положенні про деякі питання забезпечення документообігу у Верховній Раді України в електронній та паперовій формах, Положенні про Головне управління документального забезпечення Апарату Верховної Ради України (далі – ГУДЗ) та ін.), однак, не має чіткого означення. У зв'язку з цим, для з'ясування значення поняття «*редакційне опрацювання*» слід проаналізувати інші терміни, які становлять його термінологічне поле, зокрема: «*редакторський аналіз*» – це процес оцінювання текстів і пошуку засобів вдосконалення [3, с. 6]; «*редагування*» – дія за значенням редагувати – перевіряти і виправляти або відповідно оформляти певний текст [4]; «*редактор*» – той, хто редагує, вносить зміни й покращення без суттєвої переробки [4]; «*редакційна правка*» – практична реалізація висновків редакторського аналізу [3, с. 54]; «*опрацювання*» – називає дію за значенням опрацювати, опрацьовувати – досліджувати; готувати що-небудь, ретельно продумуючи, розробляючи в усіх деталях. Створювати що-небудь, старанно добираючи, систематизуючи і обробляючи матеріали; працюючи над чим-небудь, поліпшувати його якість, надавати йому викінченості, досконалості [4]; та інші.

Вищенаведене з урахуванням законодавчого контексту дозволяє нам сформулювати узагальнене визначення терміна «*редакційне опрацювання законопроекту*»: це дослідження тексту проекту закону, спрямоване на поліпшення його якості без суттєвої переробки, надання йому викінченості та досконалості, виправлення у формі редакційної правки і відповідного оформлення тексту законопроекту.

Лінгвістичну експертизу переважно розглядають як спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів та інших мовних об'єктів для з'ясування питань, що можуть мати юридичні наслідки [1, с. 8].

Щодо поняття «лінгвістична експертиза законопроектів», то на сьогодні, у науковій літературі, на жаль, немає великої вибірки його дефініцій, яка б давала можливість дати узвичаєне його розуміння. Це пояснюється тим, що у вітчизняних наукових працях юрислінгвістів тема лінгвістичного аналізу законодавчого тексту порушується вкрай рідко.

З-поміж українських дослідників правничої лінгвістики визначення ЛЕЗ спробувала дати лише Артикуца Н.В: «це самостійна процедура у законодавчому процесі (здійснюється паралельно і на рівні з правовою експертизою на стадії підготовки законопроекту до другого читання) є надзвичайно важливим етапом законодавчої діяльності, оскільки дозволяє професіоналам – юрлінгвістам-експертам надати належну оцінку усього спектру мовних засобів і прийомів законодавця з урахуванням змісту, структури і жанрової специфіки законодавчого акта, висловити свої рекомендації щодо виявлених помилок і недоліків, запропонувати оптимальні варіанти добору мовних засобів у формі редакторської правки, яка надалі узгоджується з експертами-правниками» [2, с.49].

На основі аналізу предметного (зокрема термінологічного) поля понять РОЗ та ЛЕЗ, а також значень, у яких вони вживаються у науковій літературі та нормативно-правових актах України, можемо визначити їх спільні та відмінні ознаки.

Спільні риси РОЗ і ЛЕЗ простежуються у такому:

- за сутністю і РОЗ, і ЛЕЗ є мовознавчими дослідженнями текстів законопроектів;
- метою проведення як РОЗ, так і ЛЕЗ є поліпшення якості законодавства, шляхом вдосконалення текстів проектів законів;
- методологічну основу РОЗ і ЛЕЗ становлять філологічні методи. Хоча у РОЗ здебільшого застосовуються методи граматичного аналізу, а в ЛЕЗ – семантичного, термінологічного, дискурсивного, які характеризують останню як більш глибоке та системне дослідження, ніж РОЗ;
- об'єктом і РОЗ, і ЛЕЗ є текст законопроекту (слова, словосполучення, речення, пункти, підпункти, статті, глави, розділи, книги, а також назви структурних блоків законопроектів і власне самого законопроекту).

Відмінні риси РОЗ та ЛЕЗ наведені у порівняльній таблиці:

Критерій	РОЗ	ЛЕЗ
Предмет	<p>відповідність проектів законів сучасній українській літературній мові, зокрема функціонально-стилістичним особливостям офіційно ділового стилю</p>	<p>виявлення неузгодженості в термінології; співвіднесення термінів законопроекту з термінами, що вживаються в законодавстві; уточнення формулювань; оцінка якості законопроекту з урахуванням вимог юридичної техніки; аналіз логіки побудови тексту, його композиції; виявлення стилістичних і логічних помилок, які одночасно є законодавчими помилками</p>
Завдання	<p>виправлення стилістичних, граматичних та пунктуаційних помилок у текстах законопроектів. Внесення правок з метою приведення тексту законопроекту у відповідність з «Правилами оформлення проектів законів та основними вимогами законодавчої техніки»</p>	<p>надання правильної (об'єктивної) оцінки текстам законопроектів, як в цілому, так і їх окремим елементам</p>

Критерій	РОЗ	ЛЕЗ
Рівні аналізу	досліджує орфографічний, морфологічний, лексичний, синтаксичний, тобто всі рівні тексту	досліджує всі рівні тексту, а також контекст і підтекст
Принципи	виконавець залишається у межах авторського тексту, істотно не змінюючи його зміст	виконавець може виходити за межі авторського тексту для надання правильної (об'єктивної) оцінки та пропозицій, які можуть якісно вплинути на зміст тексту законопроектів чи їх частин
Результат	редакційна правка, яка відображається у порівняльній таблиці	висновок (зауваження та пропозиції) в Інформаційних листах
Статус	редакційна правка як результат РОЗ має імперативний характер: структурні підрозділи Апарату Верховної Ради України, які здійснюють супровід законопроектної діяльності парламенту, обов'язково вносять редакційні правки до тексту законопроектів	зауваження ЛЕЗ (так само як наукової та юридичної експертизи) мають лише рекомендаційний характер, тому вони можуть бути і не враховані під час підготовки законопроектів до читань у парламенті чи до опублікування

Беручи до уваги вищенаведений термінологічний аналіз понять РОЗ та ЛЕЗ, можемо зробити проміжний висновок: ЛЕЗ є більш широким, системним, комплексним та глибоким мовознавчим дослідженням, а ніж РОЗ, що дозволяє нам співвіднести ЛЕЗ та РОЗ як ціле та частину відповідно.

На сьогодні в Україні нормативну базу, що регулює порядок проведення РОЗ та ЛЕЗ становлять Регламент, Положення про Головне управління документального забезпечення Апарату Верховної Ради України, Положення про деякі питання забезпечення документообігу у Верховній Раді України в електронній та паперовій формах та ін. У наведених актах на позначення РОЗ та ЛЕЗ використовуються терміни «*редакційне опрацювання*», «*фахова експертиза*» та «*фахова (лінгвістична) експертиза*», які законодавець залишив без дефініцій. Попри відсутність законодавчих чи хоча б нормативних визначень цих понять, ми можемо принаймні окреслити деякі аспекти їх правового статусу, що впливають зі змісту положень згаданих нормативно-правових актів.

РОЗ справедливо можна назвати одним з найвідповідальніших етапів законодавчої процедури. Про це свідчать положення ч.2 ст.103 Регламенту, згідно з якою проект закону в обов'язковому порядку направляється після першого читання при підготовці до всіх наступних читань для проведення редакційного опрацювання відповідним структурним підрозділом Апарату Верховної Ради та на остаточне редакційне опрацювання після прийняття акта Верховної Ради в цілому.

Водночас з РОЗ, закріпленим у Регламенті, але на рівні підзаконних актів, а саме у Положенні про ГУДЗ, передбачається проведення Редакційним управлінням ГУДЗ «*фахової експертизи*». Порівняймо вживання термінів «*редакційне опрацювання*» у Регламенті і «*фахова експертиза*» у цьому Положенні: “*Зарєстрований та включений до порядку денного сесії законопроект ... при підготовці до всіх наступних читань – для проведення ... редакційного опрацювання у відповідні структурні підрозділи Апарату Верховної Ради... редакційне опрацювання здійснюються після прийняття акта Верховної Ради в цілому*» (ч.2 ст.103 Регламенту) та «*Редакційне управління ... забезпечує... фахову експертизу проектів нормативно-правових актів, підготовлених до другого і наступних читань, а також законодавчих актів після їх прийняття Верховною Радою України одночасно у першому читанні та в цілому*» (п.9 Положення про ГУДЗ). Тобто у Положенні про ГУДЗ термін «*фахова експертиза*» вжито у значенні «*редакційне опрацювання*», використане у Регламенті, що слід кваліфікувати як підміну понять та ієрархічну колізію правових норм.

Крім цього, у відомчих документах Редакційного управління ГУДЗ – Інформаційних листах, де викладена супровідна інформація до РОЗ і зауваження згаданої «фахової експертизи» – використовується інший, дещо видозмінений, термін – «фахова (лінгвістична) експертиза». Таке уточнення «фахової експертизи» у тексті Інформаційних листів, вочевидь, здійснене з наміром вказати на конкретний вид експертизи – лінгвістичну експертизу, проте, на нашу думку, воно є щонайменше юридично некоректним. Адже відхилення від нормативно-правової термінології є порушенням основ складання правничих документів будь-якого виду.

Також викликають сумніви зауваження «фахової (лінгвістичної) експертизи». За змістом вони більше подібні до юридико-технічної оцінки, що надається у висновках Головного науково-експертного управління та Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України, ніж до лінгвістичної експертизи.

Системний аналіз положень правових норм, які регулюють порядок проведення експертиз законопроектів, підводить нас до таких висновків: якщо внаслідок термінологічного аналізу ми встановили, що ЛЕЗ та РОЗ співвідносяться як ціле та частина, то у підсумку правового аналізу ми можемо констатувати, що поняття ЛЕЗ та РОЗ ототожнюються. Це зумовлено суцільною підміною понять та термінологічним різнобоям у правових актах. Так, термін «фахова (лінгвістична) експертиза» в Інформаційних листах Редакційного управління ГУДЗ використовується у значенні «фахова експертиза», а «фахова експертиза» у Положенні про ГУДЗ – у значенні терміна «редакційне опрацювання», вжите у Регламенті. До того ж, що саме означає термін «редакційне опрацювання» у розумінні законодавця не зрозуміло, позаяк його визначення у термінології законодавства відсутнє.

Тож, продемонстрований у статті антагонізм між наукою та законодавством має бути подоланий шляхом внесення науково-обґрунтованих змін до нормативно-правових актів, що регулюють порядок проведення експертиз законопроектів.

Список використаних джерел

1. Ажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза як юридичний інструмент. *Magisterium. Мовознавчі студії*. 2017. Вип. 66. С. 8–15. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium _mov_2017_66_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_mov_2017_66_4).

2. Артикуца Н. В. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної експертизи. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2462>.

3. Капелюшний А. О. Стилїстика й редагування : практ. словник-довідник журналіста. Львів: ПАЮ, 2002. 576 с.

4. Словник української мови (Академічний тлумачний словник (1970–1980)). URL: <http://sum.in.ua>.

Войтюк А.,

Інститут філології Київський
університет імені Бориса Грінченка

ВИБІР МОВИ ПІД ЧАС СПІЛКУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ СИТУАЦІЇ БІЛІНГВІЗМУ В УКРАЇНІ

Серед основних завдань мовної політики варто виокремити врахування різноманітності мовного складу суспільства, захист прав меншин і зниження напруженості у соціумі, які можуть виникати через мовні бар'єри.

Факт, що мови надзвичайно збагачують наше життя і розширюють можливості. Вони дозволяють спілкуватися з великою кількістю людей, краще розуміти інших і бути самим краще зрозумілими. На жаль, у багатьох країнах Європи (в Україні включно) мовне питання досі частіше використовується для створення опозиції між людьми, ніж їх кооперації.

Найважливіші для сучасної соціолінгвістики ідеї належать таким видатним ученим першої половини ХХ ст. як І. Бодуен де Куртене, Е. Поливанов, Л. Якубинський, Б. Ларін, А. Селішев, В. Виноградов, Г. Винокур, Ф. Брюно, А. Мейє, П. Лафаргу, М. Коену, Ш. Баллі і А. Сеше; Ж. Вандрієсу (Бельгія), Б. Гавранек, А. Матезіус тощо. Ці первинні ідеї і стали згодом поштовхом до розробки актуальних проблем у галузі соціолінгвістики, виникнення нових напрямків. Серед таких, наприклад, ідея, що всі засоби мови розподілені за сферами спілкування, а розподіл спілкування на сфери має значною мірою соціальну обумовленість (Ш. Баллі); положення, що темпи мовної еволюції залежать від темпів розвитку суспільства, та що зміни в мові, завжди відстають від суспільних (Е. Поливанов); поширення ідей і методів для вивчення сільських діалектів, дослідження мовного пласту міст та областей (Б. Ларін); обґрунтування важливості вивчення жаргонів, аргю та інших некодифікованих сфер мови для